



## HAYOT DAVOMIDA TA'LIM OLIH: YANGI PARADIGMALAR VA KUTILADIGAN NATIJALAR

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

**M.To'xtasinov**

*Namangan VXTXQTMO hududiy markazi Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar metodikasi kafedrasini  
mudiri*

### BUTUN HAYOT DAVOMIDA TA'LIM OLIH G'OYASI (LIFELONG LEARNING)NING MOHIYATI

Bugungi zamonaviy jamiyatda inson faoliyatining eng keng sohalaridan biri - bu ta'lim hisoblanadi. Oxirgi yillarda ta'limning ijtimoiy roli ortib, dunyoning aksariyat davlatlarida ta'limning barcha turlariga bo'lgan munosabat o'zgardi. Ta'lim ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotning bosh, yetakchi omili sifatida qaralmoqda. Bunday e'tiborning sababi zamonaviy jamiyatning eng muhim qadriyati va asosiy kapitali - bu yangi bilimlarni izlash, egallash va nostandart qarorlar qabul qilishga qodir bo'lgan inson hisoblanadi. Shunday ekan, hozirgi davrda ta'lim shaxs va jamiyatni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Jahon iqtisodiyotida globallashuv va keskin raqobatchilik kuchayib borayotgan sharoitda insonning oldingi davrdagi butun hayot uchun ta'lim olish emas, balki butun hayoti davomida uzluksiz ta'lim olish zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Umrbod o'rganish "doimiy, ixtiyoriy va o'z-o'zini rag'batlantirish" shaxsiy yoki professional sabablarga ko'ra bilimga intilish. Bu shaxsning raqobatbardoshligi va ish bilan ta'minlanishi uchun muhimdir, shuningdek, ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi, faol fuqarolik va shaxsiy rivojlanish.

Ba'zi kontekstlarda "umrbod o'rganish" atamasi Lesli Uotkins tomonidan yaratilgan va Professor Klint Teylor (CSULA) va 1993 yilda Temple City Unified School District missiyasi bayonoti uchun bu atama o'rganish faqat bolalik yoki sinf bilan chegaralanmasligini, balki butun hayot davomida va bir qator vaziyatlarda sodir bo'lishini tan oladi.



Boshqa kontekstlarda "umrbod o'rganish" atamasi organik ravishda rivojlandi. Birinchi umrbod ta'lim g'oyasi 1962-yilda "pensiyada o'rganish" tajribasi sifatida yangi ijtimoiy tadqiqotlar maktabida boshlangan. Keyinchalik, qo'shma Shtatlar bo'ylab shunga o'xshash guruhlar tashkil etilgandan so'ng, ko'pchilik "umrbod ta'lim g'oyasi" nomini tanladilar.

So'nggi ellik yil ichida doimiy ilmiy va texnologik innovatsiyalar va o'zgarishlar ta'limni qanday tushunishga katta ta'sir ko'rsatdi. Ta'limni endi bilim olish uchun joy va vaqtga (maktabga) va olingan bilimlarni qo'llash uchun joy va vaqtga (ish joyiga) bo'lish mumkin emas. Buning o'rniga, o'rganish doimiy ravishda boshqalar bilan va atrofimizdagi dunyo bilan bo'lgan munosabatlarimizdan kelib chiqadigan narsa sifatida qaralishi mumkin. Bu yaratish va shakliga shapeshift mumkin rasmiy ta'lim yoki norasmiy ta'lim, yoki o'z-o'zini yo'naltirilgan o'rganish. Allen Qattiq (1979), kanadalik o'qituvchi va tadqiqotchi, o'quv loyihalarining deyarli 70% o'z-o'zini rejalashtirganligini ta'kidlaydi.

Hayotiy ta'lim turli xil sharoitlarda o'rganadigan odamlarni o'z ichiga olgan jarayon sifatida tavsiflangan. Ushbu muhit nafaqat maktablarni, balki uylarni, ish joylarini va hatto odamlar dam olish bilan shug'ullanadigan joylarni ham o'z ichiga oladi. Biroq, o'quv jarayoni barcha yoshdagi o'quvchilarga nisbatan qo'llanilishi mumkin bo'lsa-da, uyushgan o'qishga qaytayotgan kattalarga e'tibor qaratiladi.

Hayotiy ta'lim yaxlit ta'limga qaratilgan bo'lib, u ikki o'lchovga ega, ya'ni o'rganish uchun umrbod va keng imkoniyatlar. Bular an'anaviy ta'lim takliflari va zamonaviy ta'lim imkoniyatlarini birlashtirgan o'rganishni ko'rsatadi. Shuningdek, bu odamlarni qanday qilib o'rganishni o'rganishga va o'z-o'zini loyihalash va o'zini mukammallashtirishga intiladigan tarkib, jarayon va metodologiyalarni tanlashga undashga urg'u beradi. Ba'zi mualliflarning ta'kidlashicha, umrbod o'rganish bilim va uni egallashning boshqa kontseptualizatsiyasiga asoslangan. Bu nafaqat diskret ma'lumotlarga yoki faktik bilimlarga ega bo'lish, balki yangi voqealarni his qilishning umumlashtirilgan sxemasi, shu jumladan ular bilan samarali kurashish uchun taktikalardan foydalanish sifatida ham izohlanadi.

Umrboqiy ta'lim uzluksiz ta'lim tushunchasidan kengroq ko'lamga ega ekanligi bilan ajralib turadi. Maktablar va sanoat tarmoqlari ehtiyojlari uchun ishlab chiqilgan kattalar ta'limiga yo'naltirilgan ikkinchisidan farqli o'laroq, ushbu ta'lim turi har bir shaxsning unga bo'lgan qobiliyatini tan olgan holda inson salohiyatini rivojlantirish bilan bog'liq.

Hayotiy ta'limni ko'rib chiqishda alohida ahamiyatga ega bo'lgan ikkita nazariya kognitivizm va konstruktivizmdir. Kognitivizm, eng muhimi Gestalt nazariyasi, o'rganish eski va yangi narsalar o'rtasidagi munosabatni anglash sifatida gapiradi. Xuddi shunday, konstruktivistik nazariya "bilim dunyodan yoki nufuzli manbalardan passiv ravishda olinmaydi, balki o'zlarining tajriba olamlarini anglaydigan shaxslar yoki guruhlar tomonidan quriladi", deb ta'kidlaydi. Konstruktivizm umrbod o'rganishga yaxshi yordam beradi, chunki u turli xil manbalardan, shu jumladan hayotiy tajribalardan o'rganishni birlashtiradi.

An'anaviy kollejlar va universitetlar kredit va darajaga erishish modelidan tashqarida umrbod ta'limning qiymatini tan olishni boshlaydilar. Ba'zi o'rganish



segmentlarda yoki qiziqish toifalarida amalga oshiriladi va hali ham shaxs va jamiyat uchun qimmatli bo'lishi mumkin. Barcha darajadagi ta'lim muassasalarining iqtisodiy ta'siri muhim bo'lib qoladi, chunki shaxslar rasmiy tadqiqotlarni davom ettiradilar va qiziqishga asoslangan mavzularni davom ettiradilar. Institutlar jamiyatda tovar va xizmatlarni sotib oladigan o'qimishli fuqarolarni ishlab chiqaradi va ta'lim muassasalari va xodimlar operatsiyalar va institutsional faoliyat davomida iqtisodiy faoliyatni yaratadilar. Sog'liqni saqlash muassasalari o'xshash, ta'lim muassasalari dunyoning ko'plab shahar va shaharlarda eng ish beruvchilar orasida. O'qituvchi Kassandra B. Naytning so'zlariga ko'ra, umrbod o'quvchilar, shu jumladan akademik yoki professional ma'lumotlarga ega bo'lgan shaxslar, yuqori maoshli kasblarni topishga moyil bo'lib, jamoalarda pul, madaniy va tadbirkorlik taassurotlarini qoldiradilar.

Garchi bu atama turli xil kontekstlarda keng qo'llanilgan bo'lsa-da, uning ma'nosi ko'pincha noaniq. Umrbod o'rganishni aniqlash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan o'quv yondashuvi

An'anaviy maktabdan tashqari umrbod o'rganish uchun bir nechta belgilangan kontekstlar mavjud:

- Uyda o'qitish o'rganishni o'rganishni yoki norasmiy ta'lim naqshlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi
- Voyaga yetganlarning ta'limi yoki keyinchalik rasmiy malaka yoki ish va bo'sh vaqt ko'nikmalarini olish
- Oliy o'quv yurtlari tomonidan taklif qilinadigan kengaytirilgan yoki kreditsiz kurslarni tez-tez tavsiflovchi uzluksiz ta'lim
- Intellektual qiyinchilik va ijtimoiy lazzatlanish uchun kredit bo'lmagan kollej darajasida o'qish uchun javob beradigan 50 yoshdan oshgan guruhlar bo'lgan umrbod ta'lim institutlari
- Kasbiy rivojlanish va ish joyida o'qitishni o'z ichiga olgan bilim ishi
- Shaxsiy ta'lim muhiti yoki o'z-o'zini boshqarish onlayn dasturlar, shu jumladan bir qator manbalar va vositalar yordamida o'rganish

Elektron ta'lim ko'pgina kollej va universitetlarda yoki mustaqil ravishda o'rganadigan shaxslar uchun mavjud. Ko'plab muassasalar tomonidan bepul taqdim etiladigan onlayn kurslar.

Hayotiy ta'limning yangi (2008 va undan keyin) ifodasi bu ommaviy ochiq onlayn kurs (MOOC) bo'lib, unda o'qituvchi yoki jamoa yuzlab, ba'zan minglab o'quvchilar ishtirokida o'quv dasturini va ba'zi yo'nalishlarni taklif qiladi. Ko'pgina Mooclar qabul qilingan kurslar uchun odatiy "kredit" taklif qilmaydi, shuning uchun ular umrbod o'rganishning qiziqarli va foydali namunalari.

Hayotiy ta'lim "shaxsiy, fuqarolik, ijtimoiy va/yoki ish bilan bog'liq nuqtai nazardan bilim, ko'nikma va malakalarni oshirish maqsadida hayot davomida amalga oshiriladigan barcha o'quv faoliyati" deb ta'riflanadi. Bu ko'pincha rasmiy ta'lim yillaridan keyin sodir bo'lgan o'rganish deb hisoblanadi bolalik (bu erda o'rganish o'qituvchiga asoslangan – pedagogik) va kattalar (bu erda o'rganish individual ravishda boshqariladigan – andragogik). Bu tabiiy ravishda hayotiy tajribalar orqali izlanadi, chunki o'quvchi professional yoki shaxsiy sabablarga ko'ra bilim olishga



intiladi. Ushbu tabiiy tajribalar ataylab yoki hayotning oldindan aytib bo‘lmaydigan yo‘nalishi davomida yuzaga kelishi mumkin. ‘Bilim tajriba va uni o‘zgartirish kombinatsiyasidan kelib chiqadi’ (Kolb 1984: 41). Hayotiy ta’lim tushunchasi bizning ma’lumot olishimiz va to‘plashimiz, boshqalar bilan hamkorlik qilishimiz va muloqot qilishimizni o‘zgartiradigan yangi texnologiyalarning paydo bo‘lishi bilan hayotiy ahamiyatga ega bo‘ldi.

Texnologiya tez o‘zgarib borar ekan, shaxslar moslashishi va kundalik talablarni qondirishni o‘rganishi kerak. Biroq, hayot davomida shaxsning funksional imkoniyatlari ham o‘zgarishi mumkin. Yordamchi texnologiyalar, shuningdek, rivojlanayotgan texnologiyalar va umrbod ta’lim soyaboni ostida muhim ahamiyatga ega. Nogironlar uchun norasmiy va rasmiy ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish past va yuqori texnologiyali yordamchi texnologiyalarga bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Veb texnologiyalarining paydo bo‘lishi norasmiy, o‘z vaqtida, kundalik o‘rganishga imkon beradigan umrbod ta’lim ishlarini qo‘llab-quvvatlash uchun katta imkoniyatlarga ega. Doimiy o‘zgarish yangi normal sifatida paydo bo‘ladi. Rivojlanish uchun tashkilotlar va shaxslar o‘zgaruvchan ehtiyojlarni qondirish uchun o‘zlarining bilim va ko‘nikmalarini moslashtirishlari va oshirishlari kerak. Bu shuni anglatadiki, kimdir o‘rganishi mumkin bo‘lgan eng muhim narsa bu qanday o‘rganishdir. Veb vositalarini tushunish o‘zgaruvchan dunyo va axborot portlashidan xabardor bo‘lish uchun juda muhimdir.